

TOULKY PO STOPÁCH CÍSAŘOVNY SISI

DAGMAR BEŇAKOVÁ

© Grada Publishing, a. s., 2022
Text a fotografie © Dagmar Beňaková, 2022
Ilustrace obálky © De Agostini / agefotostock, 2022

TOULKY PO STOPÁCH
CÍSAŘOVNY SISI

DAGMAR BEŇAKOVÁ

ÚVOD

Císařovna Alžběta Rakouská, zvaná ve své rodině Sisi, nepřestává fascinovat svými netradičními zájmy, svou extravagancí i svou krásou, jejíž kult pěstovala. Legendární je její jezdecké umění. Dnes by mohla patřit jako žokejka mezi vrcholové sportovce. Chtěla se zapsat do dějin také jako básnířka. Ke vzniku mýtu přispěly tragédie na rakouském dvoře i císařovna násilná smrt. Jeden z fenoménů jejího života představuje Sisina cestovatelská vášeň. A tomuto aspektu bych se ráda věnovala v knize, kterou máte, milé čtenářky a milí čtenáři, právě před sebou. Chtěla bych se s Vámi podělit o výsledky svého mnohaleitého bádání a o poznatky ze svých cest. Moc bych si přála, aby Vám moje vyprávění přineslo stejnou radost jako mně, když jsem jej sepisovala.

Vzhledem k omezenému rozsahu této publikace se zaměřuji pouze na cíle nejbližší, abychom se mohli vydat po stopách císařovny autem (případně vlakem nebo autobusem) z naší vlasti. Představena budou ta nejdůležitější a nejzajímavější místa spojená se Sisi na území dnešní německé spolkové země Bavorsko, současného Rakouska, České republiky, Maďarska a Slovenska. Lokality jsou primárně řazeny podle chronologického hlediska (nejprve se zaměříme na Sisino rodiště v Mnichově a naposledy na místo jejího lázeňského pobytu v pozdějších letech na území dnešního Slovenska). V rámci jednotlivých kapitol, především v případě Bavorska a Rakouska, jsou pak jednotlivá místa za sebou uváděna podle geografické blízkosti, abychom neskákali z jedné oblasti do druhé. Vzdálenějším destinacím, které Sisi navštívila, se chci věnovat ve své další publikaci.

RODNÉ
BAVORSKO
A NÁVRATY
DOMŮ

PALÁC VÉVODY MAXE V MNICHOVĚ: SISIN RODNÝ DŮM

Alžběta, pozdější rakouská císařovna, přišla na svět v neděli 24. prosince 1837 ve 22 hodin 43 minut v mnichovském paláci svého otce Maxmiliána, vévody v Bavorsku. Titul vévodů v Bavorsku (*in Bayern*), vedlejší větve rodu Wittelsbachů, nelze zaměňovat s titulem vévodů bavorských (*von Bayern*), který náleží větvi hlavní, v letech 1806–1918 královské. Tento palác, kde trávila rodina vévody Maxe zimní období (resp. též část podzimu a část jara), nechal Alžbětin otec vybudovat v rámci výstavby nové reprezentativní Ludvíkovy třídy. Tenkrát zněla adresa Ludvíkova třída č. 8, nyní je to (od 1. ledna 1960) č. 13 (Ludwigstraße 13).

Na místě Sisina rodného domu stojí nyní budova banky.

K položení základního kamene Maxova paláce došlo 28. dubna 1828. Mladá rodina zatím bydlela v pronajatém paláci Cotta v Zadní Švabinské ulici (dnes Theatinerstraße). Do novostavby bylo možné se přestěhovat v říjnu 1831. Za pár dní však musel vévodský pár se svým maličkým synkem, Sisiným starším bratrem Ludvíkem, narychlo odjet do Říma kvůli

první vlně tzv. asijské cholery, která se do německých zemí dostala přes Rusko z Indie. Do svého paláce se rodina vrátila až v říjnu 1832.

Maxův palác na Ludvíkově třídě představoval klenot tehdejší klasi-
cistní architektury. Byl navržen jako tříkřídlý, třípatrový a měl o půl patra
převyšovat okolní budovy. Na palác navazovala podstatně nižší čtyřkřídla
zadní hospodářská budova, zahrnující mimo jiné stáje a místnosti pro
personál. Vznikly tak dva vnitřní dvory – jedno čestné nádvoří a jeden
hospodářský dvůr. Směrem na západ následovala zahrada obehnaná zdí.
Tady nechal vévoda zbudovat cirkus, kde sám jako krasojedec vystupo-
val. Představení často doprovázely světelné a zvukové efekty. Obzvláště
výpravné byly scény znázorňující různé bitvy. Starší děti včetně Sisi měly
možnost zažít svého otce jako principála, zatímco mladší už takovou pří-
ležitost neměly, jelikož v roce 1844 cirkus definitivně skončil.

Ludvíkově třídě vévodí i dnes geometrická a symetrická architektura.

Max obýval přízemí paláce. V jeho zeleném salonu se zlatými křídlo-
vými dveřmi se odehrávala setkání tzv. Artušova kulatého stolu. Vévoda
coby král Artuš zval od roku 1843 jednou týdně do svého apartmá vybrané

„rytíře“ čili významné učence. Jako zkušený cestovatel jim ukazoval nádherně osvětlené obrázky z dalekých zemí za pomoci technologie zvané stereoskopie (obrazy se promítaly dvojrozměrně pomocí stereoskopu). Pak se pánové výtečně najedli a v dobré náladě popíjeli pivo, kouřili doutníky a bavili se o nových knihách, časopisech a hudebninách, které donesli. Vedli vážné hovory a také vtipkovali, hrálo se na Maxovu oblíbenou citeru a končilo se šampaňským.

Komnaty vévodkyně Ludoviky, řečené Louise (nebo též Luise), se nacházely v prvním patře. Právě tady, v ložnici vévodkyně, přezdívané svými dětmi láskyplně Mimi, přišla za pomoci porodní báby Weichselbaumerové onoho Štědrého večera Sisi na svět. V rohovém bílém budoáru novoroďičky, také nazývaném pompejský budoár, který dělila od ložnice pouze šatna vévodkyně, už bylo shromážděno početné příbuzenstvo, dvořanstvo a také tři představitelé státu, kteří jsou uvedeni jako svědci

Sisini rodiče Ludovika a Max se nechtěli brát.

v listině o porodu, sepsané na základě Královského rodinného statutu rodu Wittelsbachů z 5. srpna 1819. Listina se zachovala do dnešních dnů. Holčička byla pak dne 26. prosince 1837 přesně v poledne pokřtěna v domácí kapli Maxova paláce farářem dómu (mnichovské katedrály Naší milé Paní) J. A. Baaderem jmény Alžběta Amálie Evženie. Nad křtitelnicí ji držela Ludovičina oblíbená starší polo-rodá sestra Augusta Amálie, vévodkyně z Leuchtenbergu, obyvatelka jednoho z dalších velkolepých paláců v sousedství (Palais Leuchtenberg, dnes Odeonsplatz 4). Také zápis v knize křtů farnosti Naší milé Paní, vztahující se k této události, se zachoval.

S vévodkyniným apartmá susedily honosné reprezentační prostory, kde se konaly nejrůznější společenské akce: plesy a koncerty proslavené po celém Mnichově. Spisovatelka Luise

von Kobell vzpomínala na bály v Maxově paláci následovně: „Byl to pro mě svátek, když jsem směla jet se svými rodiči na ples u vévody Maxe. U dveří vyzdobeného přijímacího salonu vítal urozený kníže (myšleno vévoda Max, pozn. autorky) [...] každého hosta, ženám a dívkám předal po kytici. V tanečním sále skýtal osvěžení vodotrysky pod nádhernými rostlinami s okrasnými listy. Orchester za zeleným houštím zval k tanci. [...] Staří i mladí tančili, povídali si a smáli se [...]“ (KOBELL, 1894, sv. 1, s. 168).

Nutno podotknout, že vévodské děti se těchto slavností nesměly účastnit, a tak je Sisi a její sourozenci znali pouze z vyprávění. Doba častých plesů v zimním období trvala přibližně deset let, pak už se konaly tyto společenské podniky jen při vzácných příležitostech, jako např. při příležitosti budoucí svatby Sisi s císařem (slavný ples pořádaný dne 28. prosince 1853). V domácím divadle ve tvaru stanu s proužkovanými modro-bílými tapetami v bavorských barvách uváděl Max své vlastní divadelní hry a nezřídká tu hostil i královskou rodinu. Komornější formát zábavy představoval kabaret *café chantant*, zřízený po pařížském vzoru v biliárové místnosti v prvním patře zadní budovy, kde se vévoda setkával s umělci a kde s Johannem Petzmayerem hráli na citeru.

Palác disponoval nebývalým luxusem, například koupelnami a toaletami, což byla velká novinka. Koupelnu a toaletu neměl jen vévodský pár, ale také děti, které obývaly nejvyšší patro. Sociální zařízení měl i personál. Ani na rakouském dvoře nebyly v tu dobu žádné koupelně, což Sisi – stejně jako řada věcí ve Vídni – šokovalo a vídeňský dvůr se zase podívoval císařovniným hygienickým návykům. Rozměry komnat v Maxově paláci a výška zlacených kazetových stropů, stěny pokryté hedvábnými tapetami, na nichž se skvěly olejomalby, a také luxusní nábytek, lustry, lampy, svícný a četné sochy měly svědčit o významu majitele paláce.

Nádherné monumentální fresky, orámované vlysy, znázorňovaly výjevy z antické mytologie. Proslulý Bakchův vlys od sochaře Ludvíka von Schwanthaler, který zdobil po obvodu velkou jídelnu a který měřil neuvěřitelných 44 metrů, se stejně jako Kaulbachovy fresky z tanečního sálu, představující příběh Amora a Psyché, a část parketu z podlahy jako několik málo svědectví tehdejší nádhery paláce dochoval z větší

S matkou a sourozenci udržovala Sisi po celý život velmi úzký vztah.

narození se započalo s demolicí jejího rodného domu. Na jeho místě měla vzniknout budova říšské banky, avšak v průběhu války musely být práce kvůli bombardování přerušeny. Dnešní budova na Ludvíkově třídě č. 13 byla postavena v letech 1948 až 1951 architektem Carlem Sattlerem pro Zemskou centrální banku Bavorska a sídlí v ní nyní Hlavní správa pro Bavorsko Německé spolkové banky. Šedá tabulka s reliéfem hlavy dívky na fasádě připomíná, že se zde v roce 1837 narodila „Sissy“ (setkat se můžeme s různými variantami její přezdívky, sama se podepisovala jako „Sisi“), rakouská císařovna a uherská královna.

části až do dnešních dnů (těchto pár cenných součástí výzdoby bylo zachráněno před demolicí paláce, viz dále). Toto prostředí bezpochyby významně ovlivnilo pozdější estetické cítění císařovny Sisi. Její fascinace Řeckem, jeho ostrovy, bohy a hrdiny, jeho sochařstvím i architekturou měla své kořeny právě v otcovském paláci a v klasicistním Mnichově, navazujícím na antické tradice.

Po Maxovi zdědil palác jeho syn (Sisin bratr) Karel Theodor, zvaný Gackel („Kdákal“), a po něm Gackelův syn Ludvík Vilém. Ten byl v roce 1937 nacisty donucen palác prodat. Přesně sto let po Sisině

MNICHOVSKÉ HOTELY A PROCHÁZKY MĚSTEM

Do Mnichova se Sisi často vracela i jako císařovna, na návštěvu svých rodičů, sourozenců a také dcery Gisely, provdané roku 1873 právě z císařovny iniciativy za prince Leopolda Bavorského. Gisela, pozdější průkopnice cyklistického sportu, bydlela se svou rodinou v paláci ve Švabinské ulici č. 6 (dnes Leopoldova třída: Leopoldstraße 8-12), avšak její matka (na rozdíl od otce) u ní nikdy nebydlela a dávala přednost mnichovským hotelům s odůvodněním, aby mladé manžele neobtěžovala. Původní palác byl z velké části stržen roku 1936. Dnešní objekt, nákladně sanovaný roku 2005, hostí sídlo jedné švýcarské pojišťovací společnosti.

Během svých návštěv Mnichova pobývala císařovna nejčastěji (zejména v osmdesátých letech 19. století) v hotelu Čtyři roční období, kde si rezervovala s doprovodem celé první patro (dnes Hotel Vier Jahreszeiten Kempinski, Maximilianstraße 17). Císařovna měla obzvláště milovat zdejší „vířivku“, jakousi kombinaci vany a houpací židle. Traduje se, že jednou vyplavila spodní patro a pak přestala kvůli té nepříjemnosti do hotelu jezdit.

Mezi její další oblíbené hotely patřily stále fungující hotel Bavorský dvůr (Bayerischer Hof, Promenadeplatz 2-6), kde se Sisi ubytovala např. v říjnu 1874 při zpáteční cestě z pobytu na britském ostrově

*Gisela s manželem Leopoldem
a jejich čtyřmi dětmi.*

Dvorní pivnice (Hofbräuhaus) v Mnichově.

Wight. Sem také při svých mnichovských návštěvách ráda zavítala na oběd. Hotel Bellevue, kde Sisi nocovala při své zpáteční cestě z Francie začátkem října roku 1875 nebo též při zpáteční cestě z britských ostrovů začátkem dubna 1881, dnes už na mapě města nenajdeme. Ani hotel Continental (pozdější Grand Hotel Continental, Max-Joseph-Straße 5) už neexistuje, na někdejší slávu hotelu navazuje pouze restaurace Conti na stejné adrese. V hotelu Continental se pod pseudonymem hraběnka Hohenembs (tak zněl jeden z jejích četných titulů) ubytovala císařovna při své poslední návštěvě Mnichova v létě 1898 (mimočodem dnes se rakouské městečko, od kterého je titul odvozen, píše Hohenems).

Při svých toulkách po bavorském hlavním městě skoro pokaždé zavítala do mnichovské pivnice (Hofbräuhaus, Platzl 9). „Nikdy neodjedu z Mnichova, aniž bych sem zašla,“ svěřila Sisi své dvorní dámě Irmě

Císařovna do pivnice zavítala téměř při každé návštěvě Mnichova.

Sztárayové při své poslední návštěvě rodného města a pokračovala: „Můj oblíbený nápoj tahle hnědá tekutina také není, ale patří k mým tradicím, že v Mnichově poctím bavorské pivo svou návštěvou.“ (SZTÁRAYOVÁ, 2005, s. 109–110).

POSSENHOFEN: SISIN RÁJ U STARNBERSKÉHO JEZERA

Zámek Possenhofen, pocházející z 16. století, leží na břehu Starnberského jezera (Starnberger See), které do roku 1962 neslo oficiální název Wurmské jezero (Wurmsee) podle řeky Würm, jež z něho vytéká, ale neoficiálně bývalo i v dobách Sisina dětství nazýváno Starnberským jezerem.

Panství koupil Alžbětín otec na podzim roku 1834 v dražbě od dědiců říšského hraběte Basseleta von La Rosée. Vévodská rodina tam pak trávila letní měsíce, resp. stěhovala se sem z Mnichova už na jaře a pobývala tu až do podzimu, nejčastěji do listopadu. Sisina matka Ludovika tady hledala útěchu po smrti svého druhorozeného syna Viléma Karla (1832 až 1833), podnikala s dětmi dlouhé procházky po okolí a věnovala se svým zálibám, malým pejskům (nejčastěji to byli špicové), sbírce hodin a barometrů a především zahradě, proslavila se zejména pěstováním gardenií.

Zámek Possenhofen byl rájem Sisina dětství.

Sisi a její sourozenci (Ludvík, Helena, Karel Theodor, Marie, Matylda, Žofie a Max Emanuel) tu našli svůj malý ráj. Chytali ryby na udici, učili se plavat, pádlovali na člunu po jezeře, hráli si se zvířaty, a když povyrostli, trénovali jízdu na koni. Vévoda Max tu pobýval jen někdy, často cestoval nebo se zdržoval na svém loveckém zámku Unterwitelsbach v Aichachu.

*Sisi před zámkem Possenhofen
(okna jejího pokoje poznáme podle
namalovaných ptáčků).*

Mýtus Possenhofen je tak silný, že se občas můžeme setkat s informacemi, že se císařovna narodila právě tady, a ne v Mnichově, jak to odpovídá skutečnosti. Na tomto venkovském sídle přijímala rodina i nejrůznější návštěvy, tak například František Josef, synovec Ludoviky a pozdější Sisin manžel, sem zavítal, když mu bylo třináct, v době, kdy ještě nebyl císařem. Zachovaly se jeho deníkové záznamy popisující, jak chytal ryby s vévodou Maxem a jak mu v místní kapli přišlo mdlo.

O Sisině lásce k Possenhofenu, v rodině přezdívanému Possi, svědčí i celá řada jejích básní. Jedna z nich, pocházející již z roku 1852, byla objevena teprve nedávno, při jedné mnichovské dražbě roku 2018. Jmenuje se *Znáš-li tu zem, kam mě to táhne?* (*Kennst Du das Land, wohins mich zieht?*). V jiné básni, *Žijte blaze, tiché komnaty* (*Lebet wohl, ihr stillen Räume*), se Sisi s těžkým srdcem loučí se svým rájem.

Obraz idylického dětství na venkově si Alžběta nesla po celý život v sobě a jezdila sem na návštěvu svých rodičů a sourozenců i jako císařovna. Téměř každoročně tu trávila část léta. Zatímco některé její dvorní dámy se pohoršovaly nad „žebráckou domácností“ a nad tím, jak vévodkyně Ludovika u stolu vybírala psům blechy z kožichu a dávala je na talíř (jedla ale pak z jiného talíře), dvorní dáma Marie Festeticsová ve svém deníkovém

Dnes jsou v budově zámku luxusní byty.

záznamu ze 17. září 1872 Possenhofen opěvuje: „Nádherná měsíční záře se odrážela na poklidné velké vodní hladině, bylo to skutečně báječné: tmavé stíny velkých stromů, naproti osvětleným oknům, daleko, daleko byl Berg, osamělý zámek pohádkového krále! Pak mě pozvali na večeři, teprve potom jsem šla do svého pokoje a [...] spala, než mě probudili ptáci. [...] Šla jsem k oknu, ten výhled byl skvostný: [...] tmavomodrý příliv, ráj stromů a zeleň všude a nad jezerem krásné hory [...] a slunce, zahrada plná květin, starý dům obehnaný divokou révou, [...] tak poetické, tak krásné.“ A pokračuje ve svém záznamu z 19. září 1872: „Dům je jednoduchý, ale dobře vedený, čistý, milý, dobrá kuchyně. Nenašla jsem tu žádný luxus, ale všechno je tak příjemně staromódní, ale vynikající, a není tu nic ze žebrácké domácnosti, o které mi vyprávěly bývalé a současné kolegyně. Kdyby to tak věděla císařovna!“ (WALTERSKIRCHEN, MEYER, 2014, s. 117–119).

Sisi milovala pohyb a nezřídka riskovala, když skákala přes nebezpečné překážky na koni, když plavala nebo když vyrazila sama bez doprovodu

*Zámek Possenhofen „hrál“ ve filmech s Romy Schneiderovou
zámek Fuschl v Rakousku.*

na jezero na člunu. Traduje se, že při jedné takové plavbě jako mladá císařovna málem přišla o život. Zvedl se silný vítr a nebýt rybáře z Possenhofenu jménem Ägidius Hirn, který se náhodou objevil na břehu a vyrazil Sisi na pomoc, zřejmě by utonula.

Zámek Possenhofen můžeme nyní obdivovat pouze zvenku, a to ještě z některých stran brání výhledu vysoký živý plot. V jeho interiérech byly zřízeny luxusní soukromé byty. Projít se ale můžeme parkem a uvidíme i maličkou pláž, resp. vstup do vody, kde se Sisi učila plavat. Nutno také podotknout, že zámek Possenhofen „hrál“ ve slavných filmech režiséra Ernsta Marischky s Romy Schneiderovou zámek Fuschl u Fuschlského jezera v Solné komoře v Rakousku, aby návštěvníci nebyli zklamáni, že hory uvidí jen v povzdálí, a ne v bezprostřední blízkosti. Při dobré viditelnosti se ale nad opravdovým Starnberským jezerem rýsuje panorama s nejvyšší německou horou Zuckspitze.